

AZ IRGALMASSÁG HÉT CSELEKEDETE ÉS A HÉT FŐBŰN PÁRHUZAMBA ÁLLÍTÁSA A LŐCSEI PLÉBÁNIATEMPLOM 14. SZÁZADI FALKÉPÉN

A katolikus templomban, ahol Isten valóságosan jelen van az Eucharishtiában, kezdettől fogva fontos szerepet kapott a képi ábrázolás. Rendeltetése, hogy a katolikus hit legfőbb tanítását, a *látás* érzékszervén keresztül a hívő emberben elmélyítse. Az ábrázolások tárgya a latin rítusú katolikus templomokban nem olyan kötött, mint a bizánci rítusú keresztényeknél. Így, itt, főképpen a 13. századtól, a gótika stílus-korszakától kezdve, egészen napjainkig, lehetőség nyílik, hogy a megrendelő, a templom papja vagy kegyura, az adott közösség számára a legfontosabb, a legaktuálisabb tanítást jelenítse meg. A 15. századig a templomok belső díszítésében a *falkép* kiemelt szerepet kapott, amely elsősorban a szentély falfelületein jelent meg, de tehetősebb templomokban a hajó falain is, – meghatározott program szerint – helyet kaptak a képi ábrázolások.

A 15. századtól a falkép-díszítés háttérbe szorul, és az oltárra, illetve az *oltárok* asztalára állított retablók, vagyis a táblaképek veszik át a belső tér díszében a vezető szerepet. Az oltárképek mérete jelentősen megnő, – Közép-Európában a 15–16. századokban a *szárnyasoltárokat* állítanak az oltár-asztalokra, amelyek az oltárszekrény képén ill. szobrain kívül egész képsoroknak adnak helyet. A 17–18. században a barokk oltárok ábrázolásai dinamikus, teatrális víziókat jelenítenek meg, és így hívják magukra a hívő figyelmét.

Az ábrázolások tematikája minden korban alapvetően a Biblián alapul, éppen úgy, mint az igehirdetés, amely a *Hallás* érzékszervén keresztül hat a hívő gondolatvilágára. A 13–15. századokban, a gótika korában azonban, egyre nagyobb teret kap a hitvallók, a szentek életpéldáinak emberközeli, *életképi* bemutatása is. A *látvány*, a látás érzékszervén keresztül, így még mélyebb benyomást gyakorol a nézőre. Ez a látvány elkíséri őt a templomon kívülre is, maga előtt látja, és a gondolataiban tovább foglalkoztatja, tovább szövi, képileg is, a látottakat.

Az alábbiakban szeretném felidézni *Lőcse* város főterén álló pompás gótikus plébániatemplom gazdag képzőművészeti együtteséből az *Irgalmasság cselekedeteinek* és a *Hét főbűnnek* a 14. század végén festett képsorait (Dívald K. 1906, Jendrassik B. 1938, Krasa, J. 1965, Radocsay D. 1977, Prokopp M. 1983, 2009, Togner, M. 1992, Buran, D. 2002). *Lőcse* gazdag kereskedőváros a középkorban. Hazánk egyik legforgalmasabb kereskedelmi útvonalán fekszik, amely Budát, az ország fővárosát köti össze Krakkóval, és azon keresztül Észak-Európával, elsősorban a Hanza városokkal. *Lőcse* hatalmas főtere, az egykori Nagypiac tere, a város központjában, ma is bizonyítja az élénk kereskedelmi életet. A teret övező emeletes házak a város leggazdagabb polgárainak otthona. Ők, akik a legjobban ki tudták használni a kereskedelem adta meggazdagodási lehetőségeket. Becsületesen,

vagy nem. A lelkiismeretek egyre tágabbá váltak az újkor küszöbén. Az Egyház ezért fokozottabban hirdette a krisztusi tanítást a felebaráti szeretetről és a bűn következményeiről.

A lőcsei piac-téren álló nagyméretű templom a 14. században épült, a korábbi kisebb templom helyén, a polgárok áldozatkészségéből. A első díszítést, a fal-képek tematikáját, programját, a plébános határozta meg. A piac-térről nyíló déli kapuval éppen szemben, a híveket befogadó hajó északi falára az Irgalmasság hét cselekedetét festette egymás mellé, másfél méter széles és közel hat méter hosszú sávban. Az egyes képek külön keretben jelennek meg. Mindegyiken egy előkelő öltözetű polgár a főszereplő, aki, a feleségével együtt, háromnegyed élet-nagyságban, irgalmasságot gyakorol, testvérként bánik az elesett, rászoruló embertársával. Vagyis követi Jézus tanítását, amelyet a Bibliában Máté evangélista jegyzett le (Mt 25,31–46). Eszerint az ember örök sorsa attól függ, hogy Krisztust látta-e a társában, és segítette-e teljes szívvel és teljes lélekkel?

Az Irgalmasság cselekedetei

1370–80-as évek, 143×570 cm, az egyes képek 140×80 cm

A kék háttér előtt gazdag városképi környezetben mutatja be a mester a leg-főbb jótetteket, amelyeket Jézus a földi élet legfőbb értékének nevezett, mint az örök boldogság elnyerésének feltételeit (Mt 25,31–46). A képek egyértelmű jelentését gótikus minuszcula feliratok segítik, de kissé hangsúlyozottabban, mint a bűnőknél, három sorban az egyes jelenetek felett. Ezeket magyar fordításban adjuk.

1. *A beteg megvigasztalása:* „Fáj nekünk a te bajod, bár javulna állapotod.”
2. *A hajléktalan befogadása:* „Jer házamba Isten nevében, te fáradt zarándok testvérem”
3. *Az éhező megvendégelése:* „Isten szeretetért táplál téged, az Úr minket ezért mennybe vezet” (1. kép)

Lőcse város *előkelő házaspárja*, nagy szeretettel vendégeli meg a rászorulót, aki-ben ők Jézust látják, az ő tanítása szerint: „amit egynek a legkisebbek közül cse-lekedtek, azt nekem teszitek” (Mt 25,40). A művész jól jellemzi a jóttevő ideális lelki állapotát: teljes szívvel-lélekkel, minden erejével szolgál. Az ételt kínáló há-zigazda lábujjhegyre állva, és mélyen meghajolva nyújtja az ételt, a szépen meg-terített asztal felett. A kép felső részén, a háttér temploma felől, angyal sugalmaz a Jóra.

A kép szerkezeti felépítése is segíti a mondanivaló kiemelését. A kép függő-leges tengelyében, középpontjában, az idős házigazdának az idegen felé forduló jó-ságos arca áll és az étellel teli tányért nyújtó kezek, valamint a terített asztal. Jobbra a vendéglátó házaspár, és balra, hangsúlyozottan az éhező férfi. Az ő igaz voltát angyal igazolja. A két csoportot a gesztusok és a tekintetek mellett a háttér

templom-épülete kapcsolja össze. A színek is jelképes értelműek: a szeretet piros tüze tölti el a házigazda alakját, aki ezt a töltést a templomból nyeri, amelyet tűzpiros tető fed, s a falak is rózsaszínűek.

A terített asztal és a tál felülnézetből és az alakok oldalnézetből való bemutatása tovább fokozza a gondolati tartalom expresszivitását.

4. *A szomjazó megitatása*: „Bizonyára szomjas vagy, íme ital, ezt igyad” (2. kép)
5. *A mezítelen felruháztása*: „Oh, szegény mezítelen, íme húzd fel köpenyem” (3. kép)
6. *A fogoly kiváltása, meglátogatása*: „Fogságod fáj nekünk, ah, isten, bár jöhetnél velünk”
7. *A halottak eltemetése*: „Temetünk az Úr nevében, lelketet hadd bírja Isten”

Az irgalmasság tetteit megjelenítő képek térillúziót keltő, élénk színezésű városképi környezetben tárulnak elénk. A cselekmény az előtérben játszódik Valamennyi képen, a baloldalon, bal oldalnézetben jelenik meg Jézus, vagyis a gondozásra szoruló, és jobb oldalról közeledik feléje a jóttevő házaspár, előbb a férfi, majd az asszony. A nagy részvéttel Jézus felé forduló piros köpenyes férfi minden jelenetben ismétlődik, de mindig más mozdulatokkal. A képsort gazdag változatosság, meghitt lelki tartalom jellemzi, amelyből igazi boldogság árad. A bűnök szertelenül kavargó képeivel szemben, itt béke, nyugalom, kiegyensúlyozottság és öröm uralkodik. A képek cselekményeit művészi csoportfűzés alakítja, amely az alak- és lélek-ábrázolás széles skáláját tárja elénk. Figyeljük meg a halott temetését, a kalodába zárt fogoly kiváltását, a mezítelen felruháztását, a hajléktalan befogadását, az éhező megvendéglélését, a szomszédhozó megitátását és a szomorú megvigasztalását oly nagy szeretettel végző emberpár expresszív mozdulatát, gesztusát, mimikáját, színes és dekoratívan redőző öltözetét! S az őket segítő, kis méretű, fehér repülő angyal változatos, csendes jelenlétét. A kitűnő életképeket szoros szerkezeti egység fűzi a háttér változatos városképeihez. Kétségtelen, hogy Lőcse város házai és városkapui ihlették a művészt. S ennek didaktikus jelentősége is volt: a város polgárait szólította meg, őket serkentette a jó tettekre! S ebben szerepe volt a templom védőszentje, Idősebb *Szent Jakab* apostol, a zarándokok, az úton lévők pártfogója tiszteletének.

Az irgalmas tettek ábrázolásának ikonográfiájában fontos szerepe lehetett az 1235-től, Árpád-házi Szent Erzsébet szentté avatása után egész Európában, de különösen Magyarországon, elterjedt Szent Erzsébet életét bemutató jeleneteknek. Ezek egyik szép példája a közeli Kassa plébánia templomának domborművei az északi kapuzaton. Itt, az Utolsó ítélet ábrázolása mellett, egyértelmű az irgalmasság tetteinek megjelenése. Lőcsén is, kétségtelenül, az *Ítéltre*, az életről való elszámolásra figyelmeztet a bűnök és a jótettek párhuzamos bemutatása.

Lőcse 14. századi gótikus templomaiban már csak a hajóban, az északi falon van nagyobb falfelület falképek számára, tehát itt, közel az emberekhez, közvetlenebbül és erőteljesebben megfogalmazásban készítette el a plébános az erényes

és a bűnös élet bemutatását. A bűnös élet már a földön is telve van gyűlölettel, és egyenesen a pokolba, a Leviatan sárkány-fogai közé vezet, száguldvá az állatok hátán, feltartóztathatatlanul. Az irgalmasság tettei ezzel szemben már a földön is békét, örömet adnak. Művészi megjelenítésük buzdítás a keresztyén főparancs, a felebaráti szeretet gyakorlására.

Lőcsén két kórház is volt a középkorban, a *Szentlélek-ispotály*, amely a keleti városkapu, a Kassai kapu mellett állt, a városfal mentén, a mai barokk minorita templom helyén, és a Szent Erzsébet-ispotály a falakon kívül a leprások számára. Az 1347/48 évi európai nagy pestis-járvány Magyarországon is, így Lőcsén is jelen volt. Az irgalmasság tetteinek hátterében nem nehéz felismernünk a Szentlélek ispotályt és templomát a várofallal! Tehát konkrét, helyi szintér előtt játszódnak a jelenetek!

A Hét főbűn

1370–80-as évek, 143×570 cm

A jótettek alatt a Hét főbűnt jelenítette meg Lőcse város plébánosa a Piac-tér templomában, az Irgalmasság tetteihez hasonlóan, ugyancsak 140×80 cm nagyságú életképekben. Ezek a következők: kevélység, fősvényesség, bujaság, irigység, torkosság, harag, jóra való restség. A bűnöket is a város jómódú polgár-házaspárjai követik el, de a szintér már nem Lőcse városa, hanem a Pokol nagy lánggal égő tüze, amely a bűnben élő embernek az élettere már a földön is. Az egyes házaspárok a főbűnöket jelképező állatok hátán ülnek, amelyek egyenesen a pokol torkába sietnek velük. A baloldali első képen, a Poklot jelképező sárkány tátott szájjal, az éles fogakkal fogadja a bűnösöket, akik a bűnöket jelképező állatok hátán érkeznek. A képek felső részén az *ördögök* lázas tevékenységet folytatnak, hogy az embereket rávegyék a bűnökre. A bűn elkövetése után, az ember már nem szabad, az ördögök foglya! Minden képnek ez a tanítása, és a hét kép egymás mellett, hétszeresen felfokozza a tanítás igazságát! Az allegorikus jelentésű képeket, a jelenetek felett, fehér alapon fekete színű, gótikus minuskula betűkkel írt, szepesi szász dialektusban fogalmazott, moralizáló célzatú, két soros versek magyarázzák, amelyek Divald Kornél fordításában közlünk.

A képek balról jobbra, a következők:

1. *Jóra való restség*: a számaron lovagló házaspár, a fejük mögött párnával, amelyet felülről egy-egy ördög tart. A felirat: „Jer utánam, elvesztünk (Istent tisztelni restelltünk)” (4. kép)
2. *Harag*: medvén ülő öngyilkos férfi és a gyermekét megölő asszony, egymásnak hátat fordítva, az ördögök erőszakosságára követik el tettüket. „A düh vett mirajtunk erőt / Ég parancsát ezért szegők” – olvasható a feliraton.
3. *Irigység*: a csontot rágó kutya hátán, az egymásnak hátat fordító házaspár, a felettük repdeső ördögök felbujtására, egymás ellen fordul. (5.kép) „

Irigységgel tele voltunk / Azért örök lesz a poklunk” – olvasható a kép aláírása, hogy a kép mellett a szöveg *látása* is fokozza az érzelmi és az értelmi ráhatást!

4. *Torkosság*: a szájaiban kacsát tartó róka hátán halad a kárhozatba, az egymásnak hátat fordítva lakmározó házaspár, a repdeső ördögök rabságában.
„Evés-ivással beteltünk / A szegénnyel nem törődünk”
5. *Bujaság*: a koca disznó hátán ülve ölelkező párt is az ördögök ösztönzik.
„Bujaság volt akaratum / S ezért pokol tüze a végcélunk”
6. *Fösvénység*: béka hátán ülve, a férfi ládába, az asszony zsákba gyűjti a harácsolts kincseket. „Fösvénység volt természetünk / Örök jótól így elestünk” (6. kép)
7. *Kevélység*: oroszlánon ülő, díszes ruházatú férfi és nő, a kezében tartott tükröbe, öntelten nézi magát, a fejük felett repdeső ördögök inspirációjára.
„Mindig kevélyek voltunk / S most a pokolba vonulunk”

Az ábrázolások kék háttér előtt, zsúfolt, de kitűnően felépített, dinamikus kompozíciókban jelennek meg. A térhatást az alakok plaszticitása és a horizont jelzi. A művész jeles tehetségét jelzi, hogy az azonos ritmusú, azonos elemekből álló képek – a négy lábú, balra haladó, jobb oldalnézetből ábrázolt állatok, a rajtuk ülő emberpárokkal, felettük az egy-egy szárnyas ördöggel –, nem képeznek sematikus szöveg-illusztrációkat, hanem nagy művészi leleménnyel, a mozdulatok, az öltözetek, valamint az állatok, ördögök, emberek minikájának gazdag változatosságával, és azok jellemábrázoló erejével, remekművű élethelyzeteket tárnak elénk

Az egyes képekből és az egész sorozatból az ember személyiségének legbensőbb világába, tudatába és érzelmvilágába ható művészi erő árad, amely megállásra, elgondolkodásra késztet. Figyeljük meg, az egész után a részleteket! Így a szárnyas ördögök nagy aktivitását megjelenítő dinamikus, dekoratív és egyben igen expresszív, egyetlen egyszer sem ismétlődő alakjait! Az európai gótika kevés hasonló, kiváló színvonalú ábrázolást tud felmutatni!

Szent Jakab napja, a lőcsei plébánia búcsú-napja, július 26, kiemelt ünnep volt a középkori Magyarországon, *törvénynap*. A lőcsei plébánia templomban a bűnök és jótettek ábrázolása a bírót is figyelmeztette az igazságos ítélkezésre.

Az Irgalmasság hét cselekedetét és a hét Fő bűnt bemutató képsor mellett *Szent Dorottya* vértanú szűz élete jelenik meg, két egymás feletti képsorban, összesen 14 freskó-képben. Az ő hősie, hitvalló élete jelentette a *példát*, vizuálisan megjelenítve, amelyre a keresztény ember törekedhet, ha szilárd hite van. Az örök élet boldogsága felülmúlja a legkegyetlenebb szenvedéseket is. Ezt mutatják be a lőcsei képsorok a piactéri plébánia templomban immár több, mint hatszáz éve. Az ábrázolások, *látás* érzékszervre hatva, ki tudná megmondani, hogy hány embert sarkalltak az erényes élet szépségére, hősiességére?

Irodalom

BURAN, DUSAN

- 2002 *Studien zur Wandmalerei 1400 in der Slowakei: Die Pfarrkirche St. Jakob in Letschau und die Pfarrkirche St. Franciscus seraphicus in Póniky*, UDG, Weimar 13–112.
- 2006 *A lőcsei Szent Jakab plébániatemplom falképei*, in: TAKÁCS Imre szerk. *Sigismundus Rex et Imperator, Művészet és kultúra Luxemburgi Zsigmond korában 1387–1437*. Budapest–Luxemburg, kiállítás-katalógus, Philipp von Zabern, 599–601.

DIVALD KORNÉL

- 1906 *Szepes vármegye művészeti emlékei II*, Stephaneum, Budapest, 26–28.

JENDRASSIK BORBÁLA

- 1938 *Szepes vármegye középkori falképei*, Sárkány, Budapest, 21–32.

KRASA, JOSEF

- 1965 *Levocké morality*, In: Városov, Marian, szerk. *Zo starsích výtvarných dejin Slovenska* Slovenskej Akadémie Vied, Bratislava, 245–246.

PROKOPP MÁRIA

- 1983 *Italian Influence on Murals in East Central Europe, particularly Hungary* Akadémiai Kiadó, Budapest 162–163.
- 2009 *Szepesség középkori falképei*, Méry Ratio kiadó, 76–79, 101–120.

RADOCSAY DÉNES

- 1977 *Falképek a középkori Magyarországon*, Corvina, Budapest 148–149.

TOGNER, MILAN

- 1992 *Monumentálna nástenné malba no Spisi 1300–1550*, ARS Bratislava, 100–149.

MÁRIA PROKOPP

PARALLELS BETWEEN THE SEVEN ACTS OF MERCY AND THE SEVEN DEADLY SINS ON THE 14TH CENTURY MURAL OF THE PARISH CHURCH OF LŐCSE

Lőcse (*Levoca, Letschau*), the chief town of Szepes County in the Kingdom of Hungary from the 12th century until 1920, was one of the important free royal towns on the route from Italy via Buda to Poland. The parish church of Saint James in the town square was one of the prominent stations of the European pilgrimage to Saint James' tomb in Santiago de Compostela. This study presents one of the most remarkable 14th century murals of the nave, which depicts the

seven acts of charity (Matthew 25: 34–40) and the seven deadly sins, and draws a parallel between the two. All fourteen scenes show a wealthy bourgeois married couple performing either good or bad deeds. It is important to note that in each of these scenes, it is the man who is the primary actor; the woman merely accompanies him. The background to the acts of charity is composed of the beautiful Gothic multi-story buildings in the town square of Lőcse, as well as the Holy Spirit Hospital with its church and the city wall, standing by the Kassa (*Košice*) Gate.

In examining the individual scenes, the author remarks on the important role of visibility in teaching and in the pastor's work; the images are merely accompanied and supplemented by the inscriptions of German verse on the images. These excellent artistic representations are never merely illustrations, but always have an independent and deeper message to the spectator than the mere text.